

Alterace

Alterací rozumíme nahodilé zvyšování a snižování doškálných tónů tak, abychom jimi získali citlivé tóny k tónům tónického kvintakordu (tóny tónického kvintakordu tedy nealterujeme).

K alteraci se tedy nabízí pouze **druhý a čtvrtý stupeň tóniny** (*d, f*), protože alterovaný stupeň šestý *as* považujeme za výpůjčku z mollové subdominanty.

Možnosti alterace se liší v durové a mollové tónině (alterovaný tón nesmí enharmonicky zaměňovat tóny tónického kvintakordu), v dur je možné alterovat tón *d* oběma směry a *f* vzhůru, v moll pak tón *d* pouze dolů a *f* oběma směry.

Dur des-d-dis f-fis Moll des-d fes-f-fis

Tyto alterované tóny pak jsou součástí alterovaných akordů.

Alterované akordy – jsou doškálné akordy obohacené o alterované tóny. Typický v jejich složení je interval zmenšené tercie (či její převrat - zvětšená sexta).

Charakteristika alterovaných akordů – alterujeme nejčastěji **čtyřzvuky hlavních septakordů** (D^7 , S^{+7} , ID^7 a $\mathcal{D}S^7$), větší napětí a snaha po rozvodu je dána přítomností citlivých tónů, a to nejen přirozených, ale i umělých, tyto tóny jsou **rozváděny vždy ve směru provedené alterace** (zvýšené tóny vedeme dále vzhůru, snižené dolů) a **nesmějí být zdvojovány**. Méně často bývají alterovány kvintakordy (trojzvuky II, S, D nebo VII), zřídka akordy nónové (D^9 , VII^9). Alterované akordy nemají vlastní specifické funkční značky, pouze ke značkám standardním přidáváme informaci o alterovaných tónech akordu pomocí posuvek.

Vznik alterovaných akordů – starší teorie byla postavena na chápání alterace jako **zvyšování či snižování tónů II a IV stupně** v tónině, novější bere tyto tóny jako **kombinace kvintakordů S a D s tóny frygického a lydického kvintakordu** (ovšem v podobě dur i moll).

Nepravé alterované akordy – akordy využívající alterovaných tónů, avšak neobsahující interval zm.3.

Přehled alterovaných akordů:

Alterované dominanty – akordy D, D^7 a D^9 , alterované tóny *d* a *f* jsou kvintou a septimou akordů, zvláštním případem je tzv. smetanovská dominanta neboli D se zvýšenou kvintou, patří mezi nepravé alterované akordy, protože neobsahuje zm.3. Nejčastější verzí alterovaných dominant jsou tvary akordů, v nichž je interval zm. 3 v podobě obratu, zv. 6. Rozváděn je pak do intervalu č.8.

Alterované subdominanty – akordy II, S, S^{+7} , alterované tóny *d* a *f* jsou primou a spodní septimou (přidanou sextou), pro vytvoření pravých alterovaných akordů je třeba užít i v dur snižené subdominantní tercie. Nejčastější jsou opět tvary utvořené v rozsahu zvětšené sexty. Mezi málo užívané akordy patří S se sniženou primou.

Alterované akordy VII stupně – akordy VII a $\mathcal{D}S^7$, alterované tóny *d* a *f* jsou tercie a kvinta akordů, nejčastějšími tvary jsou tradičně akordy v rozsahu zv. 6. Při rozvodu některých tvarů alt. Akordů vzniká paralelní postup č.5 o malou sekundu (mozartovské kvinty), tento postup je povolen.

Názvy alterovaných kvintakordů:

Tvrdě zmenšený	Měkce dvojnásobně zmenšený	Zmenšeně zmenšený (dvojnásobně zmenšený)	Zmenšeně dvojnásobně zmenšený (trojnásobně zmenšený)
h-dis-f	h-d-fes	h-des-f	h-des-fes

Názvy alterovaných septakordů:

Tvrdě zmenšený malý	Tvrdě zmenšený	Dvojnásobně zmenšený malý	Dvojnásobně zmenšený (trojnásobně zmenšený)	Měkce dvojnásobně zmenšený	Trojzmenšený zmenšený	Tvrdě zmenšený	Měkce zmenšený	Zvětšený malý
h-dis-f-a	h-dis-f-as	h-des-f-a	h-des-f-as	h-d-fes-as	h-des-fes-as	h-dis-fis-as	h-d-fis-as	b-d-fis-as

Názvy obrátů alterovaných akordů:

Názvy jsou odvozovány ze základních tvarů – sextakord tvrdě zmenšeného kvintakordu (ne tvrdě zmenšený sextakord), kvintsextakord tvrdě zmenšeného malého septakordu...

Užití alterovaných akordů:

- v období klasicismu byly užívány **alterované akordy zvukově shodné s akordy známými z diatoniky**, zejména s D^7 , akordy překvapují neočekávaným rozvodem (des-f-as-h = des-f-as-ces. F-a-c-dis = f-a-c-es).

- rovněž od klasicismu se užíval **tvrdě zmenšeně malý septakord** (h-dis-f-a), který je zvukově shodný se svým druhým obratem.

- nejzazší variantou, ke které dospěl klasicismus byla **dominanta se zvýšenou kvintou** (zvětšený kvintakord – díky oblibě u Bedřicha Smetany nazývaná také smetanovská dominanta) a zvětšeně malý septakord užívaný i v podobě sekundakordu.

Ostatní akordy, zejména alterované verze nónových akordů, se objevují teprve v novější harmonii, stejně jako méně obvyklé alterované septakordy.

Alterované mimotonální dominanty – alterace mimotonálních dominant probíhá stejným způsobem jako alterace tonálních akordů, alterují se druhý a čtvrtý stupeň dočasné tóniny. Akordy jsou shodné s normálními alterovanými akordy, liší se pouze akordy rozvodnými (akordy, do kterých jsou rozváděny). Rozvod d-fis-as-c do c-e-g je alterovaným akord S+, stejný souzvuk vedený do akordu g-h-d je alterovaným mimotonálním akordem.

Dvojitá alterace – alterace téhož tónu akordu oběma směry, oba totožné tóny určené k alteraci jsou vzdáleny o oktávu (nesmějí být na stejném místě), alterací od sebe vzniká interval dvojnásobně zvětšené oktávy, užívanými variantami jsou dva akordy se sníženou primou a zvýšenou oktávou – v dur sextakord VII stupně a v moll sextakord II stupně. Oba akordy rozvádíme do tóniky, dvojnásobně zvětšená oktáva je vedena do intervalu decimy. Protože jsou tyto akordy zvukově shodné s dominantním nónovým akordem, užívá k enharmonické modulaci.

Dvojitou alterací lze upravit také dominantní terckvartakord či vytvořit souzvučky kombinující různé akordické součásti (frygický kvintakord+alterovaná dominanta, alterovaná subdominanta+lydický kvintakord).

Nediatonické modulace

V oblasti chromatiky rozeznáváme několik typů modulací:

- **Modulace chromatická** – využívá **chromatického postupu minimálně v jednom z hlasů a minimálně jednoho společného tónu** mezi vybranými akordy tóniny výchozí a cílové. Modulační částí je tu **dvojice akordů** mezi nimiž dochází k daným charakteristickým postupům.

- **Modulace enharmonická** – využívá **enharmonické záměny alespoň jednoho z tónů akordu** přenášejícího nás díky enharmonické změně do nové tóniny. Záměna může probíhat jak u akordů doškálných, tak u alterovaných. Časté užívání enharmonických záměn v podobě rychlých enharmonických modulací označujeme jako enharmoniku,

Velmi často dochází ke kombinaci obou jmenovaných modulací a vzniká tzv. **chromaticko-enharmonická modulace**.

- **Modulace alterovanými akordy** – využívá víceznačnosti alterovaných akordů a jejich schopnost být enharmonicky zaměňovány za akordy doškálné. Mezi hlavní akordy užívané takto k modulaci patří: **Zvětšený kvintakord, zmenšený septakord, dominantní septakord, zvětšený terckvartakord a nónový akord**.

1. Modulace zvětšeným kvintakordem

	Diatonika		Chromatika			Diatonika		Chromatika	
	VI 1b	D 5#	II 1b	VII 1b,5#		III 5+	S 1b	VII 5#	II 1b, 5+
V dur:	as-c-e	g-h-dis	des-f-a	b-d-fis	V moll:	es-g-h	fes-as-c	b-d-fis	des-f-a

Pro tóny zvýšené odrážkou je použito +

Přehodnocením těchto akordů lze modulovat **mezi kterýmikoli dvěma tóninami** (zv. kvintakordem do 8 tónin, zaměněným zv. sextakordem do dalších 8 tónin, zaměněným zv. kvartsextakordem opět do 8 tónin).

g-h-dis = g-h-ces = g-ces-es

Nejčastěji bývají užívány zv.5 na dominantě v dur a na III stupni v moll, neúčinnější modulací je modulace přehodnocující zv.5 výchozí tóniny na zv.5 na dominantě tóniny cílové.

2. Modulace zmenšeným septakordem

	Diatonika	Chromatika		Diatonika	Chromatika
	ĐS ⁷ 1b	II ⁷ 1#3#		ĐS ⁷	S ⁷ 1# 3+ D ⁷ 5b 7b
V dur:	h-d-f-as	dis-fis-a-c	e-g-b-des	V moll:	h-d-f-as fis-a-c-es g-b-des-fes

Díky zaměnitelnosti zmenšeného septakordu lze každým z obrátů modulovat do 6 tónin, opět lze tedy modulovat **do všech tónin**.
h-d-f-as = h-d-f-gis = h-d-eis-gis = h-cisis-eis-gis

3. Modulace tvrdě malým (dominantním) septakordem

Tvrdě malý septakord

Dur			Moll		
Diatonika	Chromatika		Diatonika	Chromatika	
D ⁷	VII ⁷ 1b 7b	T ^{7b}	II ⁷ 3#	VII ⁷ 5# 3#	D ⁷ 3+
g-h-d-f	b-d-f-as	c-e-g-b	d-fis-a-c	h-dis-fis-a	g-h-d-f
					b-d-f-as
					f-a-c-es
					d-fis-a-c
					es-g-b-des

Zvětšený kvintsextakord

Dur	Moll
des-f-as-h	f-a-c-dis
des-f-as-h	as-c-es-fis

Dvojjvětšený terckvartakord

Dur	Moll
as-c-dis-fis	fes-as-h-d

Základním tvarem septakordu lze modulovat do 10 tónin, obraty – zvětšeným kvintsextakordem a dvojjvětšeným terckvartakordem ještě do 6 dalších (4+2), celkem tedy lze modulovat **do 16 různých tónin**.
g-h-d-f = g-h-d-eis = g-h-cisis-eis

Modulujeme-li s pomocí tvrdě malého septakordu, vyhledáme tóny frygického kvintakordu a základní tón dominanty v obou tóninách, modulační akord pak klademe na tón oběma tóninám společný či jeho enharmonickou záměnu.

4. Modulace zvětšeným terckvartakordem

Modulace **zvětšeným terckvartakordem** využívá tento obrat a jeho enharmonickou záměnu – **tvrdě zmenšeně malý septakord**:

Zvětšený terckvartakord

Dur			Moll		
des-f-g-h	f-a-h-dis	as-c-d-fis	des-f-g-h	fes-as-b-d	as-c-d-fis

Zvětšeným terckvartakordem lze modulovat **do 6 tónin**, zvětšená sexta je rozváděna do tónů tónického kvintakordu, lze jej postavit na tónech frygického durového akordu v dur a frygického mollového akordu v moll.

Des-f-g-h – lze jím přemodulovat do C dur, c moll, As dur, a moll, F dur, f moll – tedy do všech tónin, v nichž je rozvodný tón zv. 6 – c – součástí tónického kvintakordu.

Tvrdě zmenšeně malý septakord

Dur			Moll		
d-fis-as-c	g-h-des-f	h-dis-f-a	d-fis-as-c	g-h-des-f	b-d-fes-a

Tvrdě zmenšeně malý septakord – enharmonická záměna zvětšeného terckvartakordu, také jím lze modulovat do 6 tónin, celkem se tak počet modulačních možností tohoto znějícího souzvuku rozšiřuje na **12 tónin**.

Modulujeme-li s pomocí zvětšeného terckvartakordu, také zde vyhledáme tóny frygického kvintakordu a základní tón dominanty v obou tóninách, modulační akord pak klademe na tón oběma tóninám společný či jeho enharmonickou záměnu.

5. Modulace dominantním nónovým akordem (velkým i malým)

Pro modulaci lze využít oba druhy nónového akordu (velký i malý), jejich postavením na různé stupně tóniny tak lze **velkým nónovým akordem** a jeho enharmonickými záměnami modulovat **do 14 tónin**, **malým** a jeho záměnami pak **do 9 tónin**.

Velký dominantní nónový akord

Dur				Moll			
D ⁹	II ⁹ #	VII ⁹ 7b	T ⁹ 7b	D ⁹⁺ 3+	VII ⁹	S ⁹ 3+	III ⁹ 7b
g-h-d-f-a	d-fis-a-c-e	b-d-f-as-c	c-e-g-b-d	g-h-d-f-a	b-d-f-as-c	f-a-c-e-g	es-g-b-des-f

Možné alterované tvary znějící shodně s velkým nónovým akordem:

Dvojalterovaný sextakord **Alterované útvary na tónech frygického a lydického kvintakordu**

Dur	Moll	Dur	Moll
VII 8# 6 1b	II 8# 6 1b	S	VII
des-f-h-dis	fes-as-d-fis	f-a-c-dis-g	h-dis-fis-a-des
			II
			II
			d-fis-a-c-fes

Malý dominantní nónový akord

Dur			Moll		
D	VII	T	D	II	III
g-h-d-f-as	h-dis-fis-a-c	c-e-g-b-des	g-h-d-f-as	d-fis-a-c-es	es-g-b-des-fes

Také malý dominantní akord lze zaměňovat enharmonicky za další zvukově shodné tvary (malá septima zaměněná za zv.6, malá nóna za zv.8) a modulovat jimi do různých tónin, příklady přehodnocení:

b-d-f-as-ces - D⁹ 3+ v es moll, b-d-f-as-h - VII 8+7 v c moll, b-d-f-gis-h - VII 6# 5 1b v a moll (připomínám, že značka + v tomto textu alterovaných akordů nouzově nahrazuje značku odrážky)

Akordy undecimové a tercdecimové

Undecimový akord – nónový akord obohacený o další tercii

Tercdecimový akord – nónový akord obohacený o dvě další tercie

Oba tyto akordy se v klasické hudbě objevují zřídka a většinou ne jako akordy samostatné, ale jako varianty průtažných akordů. Vynechávána bývá tercie, undecima a tercdecima jsou rozváděny dolů, akord bývá upravován jako vícezvuk (pětihlas ap.).

Další harmonické jevy v novější hudbě:

Hudba 20. století a novější přináší řadu dalších harmonických možností, v přehledu alespoň nejdůležitější pojmy:

Atonalita – hudební průběh je nezávislý ve vztahové rovině na jakékoli tónině (tedy vztahu k jakékoli tónice)

Polytonalita - hudební průběh užívá dvě (bitonalita) nebo více tónin fungujících současně

Polyharmonie – současné užití znění dvou různých akordů (např. kombinace akordů dur a moll)

Paralelismy – postupy využívající posun intervalů nebo akordů bez ohledu na jejich obvyklé vedení, spojování a rozvádění

Kromě odlišného zacházení se stávajícími akordy došlo v novodobé hudbě i k prověřování dalších hudebních možností, např. **stavba akordů po kvartách** místo terciové stavby ad.